

ortaya çıkan yöntem uyumsuzluklarını dikkate almazsak kapak resminden dizin kısmına kadar kitabın genel düzeni, bu çalışmanın ciddi bir emeğin ürünü olduğunu göstermektedir. Örneğin, Hollandalı ressam J. B. Vanmour tarafından tasvir edilen ve Osmanlı'nın güç gösterisinin sanatsal tezahürlerinden biri olan "Çanak Yağması" isimli resmin kapak kısmına alınması ve editörün ekler kısmında yer verdiği görsel malzeme kitabın içeriğine ayrı bir zenginlik katmaktadır. Aynı şekilde kitapta kullanılan Batı dilli kaynakların, Ortaçağ Avrupası'ndaki Türk/müslüman imgesine dair ciddi bir literatür oluşturduğunu da söylemek gerekir. Bu arada Osmanlı'nın tarihi serüveni-ne ilişkin kapsamlı sayılabilecek bir eserde, Batılı yazarlar tarafından Türkçe eserlere yapılan atıfların yok denecek kadar az olmasının göze battığı ifade edilmelidir.

Elmin Aliyev

Kur'an Yorumunun Politik Bağlamı: Mevdûdî Örneği

Ömer Başkan

Ankara: Berikan Yayınevi, 2010, 232 sayfa.

Her Kur'an yorumunun tarihsel bağlamda dönemin ortam ve şartlarından etkilenmesi inkâr edilmez bir gerçektir. Çünkü nüzûlünden itibaren Kur'an'da beşerin hedef ve eylemlerine yön verme ilkesi temel alınmaktadır. Bu ilke sadece bireysel şekilde gündelik yaşam biçimi olan ibadet ve muâmelâtla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda toplumlararası ilişki bağlamında da varlığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Kur'an'da hem devletin iç yönetimi hem de dış ilişkileri bağlamında gerekli temel uyarı ve yöntemle ilgili içerikler bulunmaktadır. Son dönemlerde müslümanların yaşadığı bölgelerde çıkan polemikler sonucu, yeni yorum yöntemleri geliştirilerek farklı biçimde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Kur'an'ı farklı bir bakış açısıyla özgün bir tarzda yorumlayanlardan biri de Mevdûdî'dir.

Mevdûdî'nin politik bağlamda Kur'an'ı yorumlama yöntemi Ömer Başkan tarafından doktora tezi olarak üç ana başlık altında ele alınmıştır. Burada Mevdûdî'nin yetiştiği politik ortam, bu ortamın Kur'an yorumu için belirlediği sınır ve bu yoruma katkısı tartışılmış; siyaset felsefesi ve yorum-bağlam ilişkisi konusundaki kaynaklar geniş şekilde araştırılmıştır.

Kur'an yorumunun siyasî temelleri bağlamında değerli görülebilecek söz konusu eserin ilk bölümünde, Hindistan'ın sömürge sonrası tarihi,

politik kavramlarla süslenerek kısaca değerlendirilmiştir. Bu veriler esasen Mevdûdî'nin yetişme ortamını ele almak, düşüncelerinin şekillenişinde tarihsel ortamın rolünü öğrenmek için önemli görülebilir. Hatta Mevdûdî'nin yorumlama sisteminin iyi anlaşılması için hayatı konusunda değerlendirmeler yapılırken (s. 50-74) söz konusu tarihî verilere aydınlatıcı bir nitelik kazandırmak mümkündür. Fakat eserde politik dilin bağlamını göz önünde bulundurarak yöntem belirlenmesi gereği olarak hem tarihî ortama hem yorumcunun hayatına geniş yer verilmesi, konunun gereğinden fazla irdendiği izlenimini doğurmaktadır. Mevdûdî'nin yetişme ortamı ve bu ortamın Hindistan'ın tarihsel serüveni içerisindeki yerinin iki şekilde ele alınması daha uygun olurdu. Bu, ya "Giriş" bölümünde iki başlık altında kısaca değinerek ya da metin içerisinde genel olarak ana hatlarıyla politik yorumun ortaya çıkmasına sebep olan olayların ele alınması şeklinde değerlendirilebilirdi. Aksi takdirde bunun ayrı bir ana başlık olarak değerlendirilmesi, yorum-bilim tezinden daha çok tarih değerlendirmesi şeklinde bir izlenim uyandırmaktadır.

"Mevdûdî'nin Bilgi Anlayışı" alt başlığı (s. 86) içerisinde bilgi kaynağı ve niteliğinden çok, eğitim sistemi, Avrupa'nın bilim açısından dünya liderliğinin sebepleri ile bunun etrafındaki yorumlara yer verilmiştir. Müellif, bilgi ve bilim arasındaki farkı gözetmeksizin Mevdûdî'nin çözüm olarak sunduğu yeni eğitim sisteminin teorik açıklamalarına uzun pasajlarla değinerek bunu bilgi anlayışı niteliğinde değerlendirmiştir. Dolayısıyla bu durum başlık ve içerik arasında bir bağ kurulmasını zorlaştırmaktadır.

Mevdûdî, Kur'an'ı sadece politik bağlamda değerlendirmekle teorik çerçevede kısıtlı kalmamış, bu yorumlarını pratiğe yansıtma amaçlı çalışmalar da yapmıştır. Esasen bazı dinî kavramlara yeni yorumlar getirmiş, onları dönemin politik şartları bağlamında ele almıştır. Örneğin, Allah kavramını "mutlak hükümler/egemen" olarak niteleyen Mevdûdî, daha çok Allah'ın sıfatlarını belirleyen isimleri üzerinde geniş bir şekilde durmuş, Tanrı ve kul arasındaki ilişkiyi bu bağlamda değerlendirmiştir. Ayrıca, kendine Tanrı vasfını yakıştıran tarihsel kişiliklerin asıl hedefini ve günümüzdeki yansımalarını da açıklamıştır.

Yüce varlık olan "mutlak hükümler" in insanlar için seçtiği en doğru hayat tarzı şeklinde nitelenen din, Mevdûdî'nin bakış açısıyla günümüzde sadece teori olarak kalmakta ve ibadetle sınırlandırılmaktadır. Halbuki bu bir ilâhî nizamdır ve insanlar arasında "mutlak egemen" in kurallarının geçerli olması için her yönüyle pratiğe yansımalıdır (s. 118-35). Hatta peygamber olarak görevlendirilen "ilâhî sistemin kurucu akli" bunun pratikteki örneğini teşkil etmektedir. Eserin yazarı bu konuyu ütopyik/ideal tarih kurgusu olarak

nitelendirmektedir (s. 122). Aslında ideal İslâm toplumunun pratik olarak belirli dönemlerde kendini yansıtması, bunun ütopyik bir sistem niteliğinde değerlendirilmesine engel teşkil edebilir. Ayrıca, müslümanlarca kabul edilen ilâhî bir sistemin ütopyik-hayalî olarak nitelendirilmesi İslâm bakış açısından uygun olmayabilir. Fakat bu kavramın yanı sıra, yazarın ideal toplum diye başka bir niteleme yapması daha doğru bir çerçeve çizebilir.

İlâhî sistemin genel ilkelerini ortaya koymak için “hakikat yolunun kurucu bilgisi” olan Kur’ân-ı Kerim’in zamana ve zemine göre araştırılması ve öğrenilmesi, Mevdûdî açısından İslâm’ı doğru yaşayabilmek için önemli bir faktördür. Kur’an’ın insanların hayatına yansıma seviyesi, onların iki farklı kavramla nitelendirilmesini gerektirir: İlki bu konuda her şeyi ile mücadeleden çekinmeyen “gerçek müslümanlar” ve ikincisi buna her an engel olmaya çalışan “cahiliye” düşüncesine sahip diğer insanlar. Müellif, “Gerçek Müslüman” başlığı altında daha çok mücadele-cihat kavramını ele almış, mümin ve müslümanın özelliklerine değinmemiştir. Bu konunun cihat kavramının özellikle farklı başlık altında değerlendirilmesi Mevdûdî’nin bu mevzudaki mücadelelerini pratik açıdan örnek olarak aydınlatılabirdi.

Cihat kavramının yanı sıra, eksik kalan diğer anlayış ibadet ve muâmelâttir. Mevdûdî’ye göre ibadetin boyutları, günümüzdeki etkisi yeni bir yorum bağlamında önemli bir yer tutabilir. Bunun yanı sıra, İslâm hukuk sistemi, özellikle ceza hukuku konusuna eserde az yer verildiği kanaati oluşmaktadır.

Müellifin “İkinci Bölüm”de bazı dinî kavramlara Mevdûdî’nin bakış açısıyla açıklık getirmesinin yanı sıra, özgün düşünceleri ortaya koymak için farklı tefsirlere başvurması takdir edilecek bir yöntemdir. Fakat Şah Veliyyullah ed-Dihlevî’nin tefsir konusundaki eserlerine de müracaat edilmesi Hindistan şartları ve ortamını ele alma bağlamında daha faydalı olabilirdi.

“Üçüncü Bölüm”de, Kur’an’ı anlamak için Mevdûdî’nin yorum tekniği, Kur’an tarihini incelemesi hakkındaki bilgileri politik bağlamda değerlendirilmiştir. Bu aynı zamanda Kur’an hakkında yanlış sayılabilecek oryantalist düşüncelere karşı Mevdûdî’nin cevaplarına yer vererek onun Kur’an’a olan bakış açısına ulaşmaya yardımcı olmuştur.

Bu bölümde tefsir usulü, tefsir tarihi ve oryantalistlere verilen cevaplar “Tefsir Usulü ve Tarihi Açısından Politik Yorumun Fonksiyonelliği” başlığıyla ele alınmıştır. Her üç konunun ayrı şekilde değerlendirilmesi hem metin-bağlam karışıklığını hem de konu dışına çıkmayı engeller. Örneğin, tefsir tarihi bağlamında ele alınan konu, daha çok Kur’an tarihi izlenimi uyandırmaktadır (s. 183-6).

Müellif son olarak Mevdûdî'nin yorumlarının pratik olarak uygulandığında toplum içerisindeki tepkisini değerlendirmeye çalışmıştır. Fakat bu konu ele alınırken sadece tasvir yöntemi ile yetinilmiştir. Bu bölümde Mevdûdî'nin İslâm, Kur'an ve sünnet bağlamında değerlendirdiği siyasî konular ve onların toplum içerisindeki pratik yansımalarının neden başarısızlıkla sonuçlandığı açıklanmış olsaydı, sonuca varma açısından daha etkili olabilirdi.

Müslümanların çoğunluk teşkil ettiği ülkelerdeki siyasî sorunlar ve polemiklerin yaygınlaştığı bir zamanda bu gibi çalışmaların önemli yer kapladığını söylemek gerekir. Kur'an'ın siyasî olarak yorumlanan âyetleri ve bunların günümüz toplumunda yansımalarını ele almak hem sorunların kaynağını bulma hem de zamana göre yanlış sayılabilecek politik yorumları görme açısından gereklilik arz eder. Aynı çalışma sistematığıyla İslâm siyaset felsefesi bağlamında Seyyid Kutub gibi tarihî şahsiyetlerin de araştırılmasının yakın tarihi daha net değerlendirme adına faydalı olabileceğini düşünmekteyiz.

Faig Ahmedzade

Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî'de İdrîs Peygamber Semâvî Kutub-Hakîmlerin Pîri

Veysel Akkaya

İstanbul: Erkam Yayınları, 2010, 304 sayfa.

Veysel Akkaya tarafından Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Prof. Dr. Mustafa Tahralı danışmanlığında 2009 yılında hazırlanan doktora tezinin kitap haline getirilmesiyle oluşan eser, tasavvuf tarihinde çok geniş bir etkiye sahip olan İbnü'l-Arabî'nin düşünce sistemi içerisinde İdrîs peygamberin nasıl ele alındığını incelemekte ve seçilen bu örnek vasıtasıyla İbnü'l-Arabî'nin genel düşünce sisteminin daha iyi bir biçimde anlaşılması hususunda ipuçları içermektedir. Müellif, kitabın konusunu belirleyen saikleri "Önsöz"de şöyle açıklar: "İdrîs peygamber İbnü'l-Arabî'ye göre Hz. Muhammed'in (s.a.v) vekili olarak kutubluk görevini ifâ etmektedir. Aynı zamanda bütün kültür ve medeniyetlerin oluşumunda etkili olan kadîm ilimlerden birçoğunun kurucusu odur. Yine Hz. İdrîs, Hz. İlyas ve Hermes ile özdeşleştirilmiştir. Bir başka husûs ise Ekberî gelenekte *Fusûs*'a ilk şerhin İdrîs Fassî'na yapılmış olmasıdır" (s. 10). Bahsedilen bu hususlar kitap içerisinde tafsilatlı şekilde işlenerek değerlendirilmektedir.